

Відгук офіційного опонента
доктора психологічних наук, професора
Завацького Вадима Юрійовича
на дисертаційну роботу Оржешка Дмитра Валерійовича
на тему «Психологічні особливості мілітарного самоприйняття курсантів
військових закладів України»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність дисертаційного дослідження Оржешка Дмитра Валерійовича зумовлена сучасними суспільними викликами, що актуалізують необхідність поглибленого психологічного вивчення особистості майбутнього військовослужбовця. В умовах воєнного часу особливої значущості набувають питання професійного становлення курсантів військових закладів освіти, формування їхньої військової ідентичності, психологічної стійкості, самосвідомості та прийняття себе у військовій ролі.

Слід погодитися з автором, що сучасна система військової освіти потребує не лише підготовки висококваліфікованого фахівця, але й розвитку цілісної, внутрішньо інтегрованої особистості, здатної до відповідального виконання професійного обов'язку, саморегуляції та психологічної адаптації в умовах війни. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема мілітарного самоприйняття як специфічного феномену самосвідомості майбутнього офіцера.

У сучасній психологічній науці проблема самоприйняття особистості є достатньо розробленою, однак питання мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів освіти практично не ставало предметом окремого системного дослідження. Водночас, психологічні механізми прийняття себе у військовій ролі мають важливе значення для професійної адаптації, особистісної інтеграції та ефективності військової діяльності. Це обумовлює необхідність наукового осмислення психологічної специфіки формування мілітарного самоприйняття в умовах військової професіогенези.

Таким чином, дисертаційне дослідження Оржешка Д.В. є актуальним, теоретично обґрунтованим і має суттєве наукове та практичне значення.

Відповідно до визначеної мети дослідження дисертантом сформульовано адекватні завдання, які реалізовані з використанням валідного психодіагностичного інструментарію та сучасних методів емпіричного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні механізми становлення особистості в умовах соціальних трансформацій» та відповідає напрямам наукових досліджень у сфері психології особистості, військової психології та психології професійного становлення.

Оцінка наукового рівня дисертації, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У рецензованому дисертаційному дослідженні Оржешка Дмитра Валерійовича вперше здійснено цілісне теоретико-емпіричне вивчення феномену мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів України. Автором концептуалізовано мілітарне самоприйняття як інтегральний компонент самосвідомості особистості, який включає емоційно-оцінні, когнітивні та поведінкові характеристики прийняття себе як суб'єкта військової діяльності.

Дисертантом визначено змістово-функціональні особливості мілітарного самоприйняття, обґрунтовано його психоструктуру та встановлено психологічні закономірності формування мілітарної ідентичності в умовах військової професіогенези.

Особливої уваги заслуговує проведений автором факторний аналіз психологічних особливостей мілітарного самоприйняття курсантів військової академії, військового інституту, ліцеїстів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою та студентів цивільного університету. Автором переконливо доведено, що у курсантів військових закладів освіти формується більш інтегроване, професійно зорієнтоване та автономне мілітарне самоприйняття, порівняно з іншими групами досліджуваних.

Важливим науковим здобутком є встановлення динаміки переходу від зовнішньо детермінованого тілесно-рольового самоствердження до внутрішньо інтегрованого професійного самоприйняття майбутнього офіцера.

Практичне значення одержаних результатів є вагомим і полягає у розробленні та апробації програми «Тренінгу оптимізації мілітарного самоприйняття курсантів», спрямованої на розвиток самосвідомості, позитивної самоакцептації, комунікативної компетентності та стресостійкості майбутніх військовослужбовців.

Результати дослідження Оржешка Д.В. можуть бути використані у практичній діяльності військових психологів, викладачів військових закладів освіти, фахівців психологічного супроводу військовослужбовців, а також у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Підтвердженням практичного значення отриманих результатів є їх впровадження в освітній процес та діяльність військових і освітніх установ.

Особистий внесок здобувача полягає у самостійному здійсненні теоретичного аналізу проблеми, проведенні емпіричного дослідження, статистичній обробці результатів та інтерпретації отриманих даних. Порушень академічної доброчесності у роботі не виявлено.

Повнота публікацій.

Основні результати дисертаційного дослідження достатньо повно висвітлено у наукових публікаціях автора, зокрема у фахових виданнях України у галузі психології та матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Наведений у публікаціях матеріал повною мірою відображає основні результати та наукові положення дисертаційного дослідження.

Оформлення дисертації. Структура та обсяг дисертації.

Структура, мова та стиль викладення матеріалу відповідають вимогам до оформлення дисертаційних досліджень.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У цілому дисертація виконана на високому науковому рівні, що підтверджує володіння здобувачем теорією досліджуваної проблеми та сучасними методами психологічного дослідження.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність загалом.

У вступі автором ґрунтовно обґрунтовано актуальність теми дослідження, яка безпосередньо пов'язана із сучасними суспільними та психологічними викликами, спричиненими повномасштабною війною в Україні. Дисертантом чітко визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, логічно сформульовано концептуальні засади наукового пошуку. У вступі також належним чином представлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо апробації дослідження та впровадження його результатів у практику діяльності військових і освітніх установ. Структура вступу відповідає сучасним вимогам до дисертаційних досліджень і свідчить про високий рівень наукової підготовки здобувача.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи вивчення самоприйняття особистості» дисертантом здійснено комплексний і системний аналіз сучасних психологічних підходів до вивчення самоприйняття як базового компонента самосвідомості особистості. Автор демонструє високий рівень теоретичної обізнаності, ґрунтовно аналізує вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, розкриває еволюцію наукових уявлень про феномен самоприйняття в контексті психології особистості, гуманістичної психології, психоаналітичного, екзистенційного та когнітивного підходів.

Особливої уваги заслуговує здійснена автором систематизація наукових підходів до розуміння самоприйняття, а також спроба інтегрувати різні психологічні концепції у цілісну теоретичну модель. Автор переконливо доводить, що самоприйняття є не лише емоційно-оцінним ставленням до себе, а складним інтегративним утворенням, що включає когнітивний, емоційний, поведінковий та ціннісно-смісловий компоненти. Важливим теоретичним здобутком є обґрунтування взаємозв'язку самоприйняття із процесами самоідентифікації, професійного становлення та особистісної інтеграції.

Безперечною науковою цінністю першого розділу є концептуалізація поняття «мілітарне самоприйняття». Дисертант не лише вводить це поняття у площину наукового аналізу, але й визначає його змістово-функціональні характеристики, психологічну структуру та механізми формування в умовах військової професіогенези. Автор переконливо аргументує, що мілітарне самоприйняття є специфічною формою самосвідомості, яка формується під впливом військового освітнього середовища, професійних вимог, групової військової ідентичності, дисциплінарної системи та особливостей військової субкультури.

Суттєвою перевагою теоретичного розділу є міждисциплінарний характер дослідження. Автор органічно поєднує положення військової психології, психології особистості, генетичної психології, психології ідентичності та психології професійного становлення. Це дозволило сформувати цілісне бачення психологічної природи мілітарного самоприйняття та визначити його місце у структурі самосвідомості майбутнього військовослужбовця.

У другому розділі «Організаційні засади емпіричного вивчення мілітарного самоприйняття курсантів» представлено програму емпіричного дослідження, детально описано дизайн, етапи та логіку дослідницької роботи. Автором чітко обґрунтовано вибірку дослідження, до якої увійшли курсанти військових академій, військового інституту, ліцеїсти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою та студенти цивільного закладу вищої освіти.

Позитивної оцінки заслуговує коректність добору психодіагностичного інструментарію, який відповідає меті та завданням дослідження. Дисертантом використано комплекс взаємодоповнювальних психодіагностичних методик, що дозволило здійснити багатовимірний аналіз досліджуваного феномену. Важливо відзначити високий рівень методологічної культури автора, який коректно поєднує кількісні та якісні методи аналізу отриманих результатів.

Особливого схвалення заслуговує врахування дисертантом специфіки воєнного часу під час організації емпіричного дослідження. Робота з курсантами та студентською молоддю в умовах повітряних тривог, психологічної напруги, змішаних форм навчання та загального психоемоційного навантаження вимагала

високого рівня професійної організації та дотримання етичних принципів психологічного дослідження.

Автором обґрунтовано використання сучасних методів математико-статистичної обробки результатів, зокрема факторного, кореляційного та порівняльного аналізу, що забезпечує належний рівень достовірності та наукової валідності отриманих результатів.

Третій розділ «Емпіричне вивчення психологічних особливостей мілітарного самоприйняття в курсантів військових закладів України» є найбільш змістовним і науково насиченим. У ньому представлено результати факторного аналізу, порівняльного дослідження різних груп респондентів та здійснено глибоку інтерпретацію отриманих емпіричних даних.

Особливу наукову цінність мають результати, які дозволили автору встановити специфіку формування мілітарного самоприйняття в умовах військового освітнього середовища та описати психологічні закономірності професійного самоприйняття майбутніх офіцерів. Дисертант переконливо доводить, що військове середовище виступає потужним чинником інтеграції особистості, формування професійної ідентичності, розвитку автономності, відповідальності та позитивного ставлення до себе як суб'єкта військової діяльності.

Цінним є встановлення автором динаміки переходу від зовнішньо детермінованого тілесно-рольового самоствердження у ліцеїстів до більш інтегрованого професійного мілітарного самоприйняття у курсантів військових закладів освіти. Позитивне враження справляє логіка порівняльного аналізу факторних профілів різних груп досліджуваних.

Важливим практичним результатом дисертації є розроблення та апробація програми «Тренінгу оптимізації мілітарного самоприйняття курсантів». Автором обґрунтовано психологічні умови оптимізації самоприйняття майбутніх офіцерів, визначено основні напрями психокорекційної роботи та запропоновано практичний інструментарій для розвитку самосвідомості, самоакцептації, комунікативної компетентності та стресостійкості курсантів.

Загальні висновки дисертаційного дослідження є достатньо обґрунтованими, логічно випливають зі змісту роботи та повною мірою відповідають поставленим завданням. Вони відображають основні результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження, мають наукову новизну, теоретичну та практичну значущість.

У цілому дисертація Оржешка Дмитра Валерійовича є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретико-методологічному рівні, що свідчить про сформованість здобувача як зрілого науковця та фахівця у галузі психології особистості та військової психології.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення отриманих результатів дослідження Оржешка Дмитра Валерійовича, вважаємо доречним висловити окремі зауваження та побажання:

1. На наш погляд, у теоретичному розділі дисертації дещо перевантаженим є термінологічний апарат (зокрема, широке використання складних лінгвістично-семантичних конструктів), що місцями ускладнює сприйняття матеріалу.

2. На нашу думку, в емпіричному розділі було б доцільно ширше представити гендерний аспект досліджуваної проблематики, адже фемінінне самоприйняття дівчат-курсанток, очевидно, відрізняється від маскулінного прийняття себе хлопцями-курсантами, наприклад у випадку прийняття своєї тілесності.

3. Дисертант інколи встановлює цікавий дослідницький ракурс, однак не продовжує його вивчення і розкриття, наприклад, щодо ролі і значення татуювань у курсантів. Вочевидь, доцільно було б детальніше розкрити цю дуже цікаву і сучасну пошукову лінію.

4. Вважаємо, що варто було б більше дослідницької уваги зосередити на феномені мілітарного самонеприйняття, заперечення себе як мілітарної молоді людини, яка не бачить себе у військовій формі, зокрема під час війни.

Указані зауваження та побажання мають дискусійний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи.

Висновок. Дисертаційна робота Оржешка Дмитра Валерійовича «Психологічні особливості мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія, є актуальним, самостійним та завершеним науковим дослідженням, що містить нові теоретичні та практичні результати.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року №44, а її автор – Оржешко Дмитро Валерійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
психології Мелітопольського
державного педагогічного
університету імені Богдана
Хмельницького МОН України

Вадим ЗАВАЦЬКИЙ

Підпис Вадима ЗАВАЦЬКОГО засвідчую.

Ректор

Наталя ФАЛЬКО